

VIGTIGE OVERVEJELSER FØR UNDERVISNINGEN

Flirt, grænser, normer og grænseoverskridelser er sensitive emner, der kan være svære at undervise i. I dette afsnit beskrives en række overordnede anbefalinger og inspiration til at komme i gang med af facilitere dialog med eleverne om disse emner.

Normer og forventninger

Normer har stor betydning for mennesker og for måden, vi er sammen på. Normer beskrives bedst som de uskrevne regler, som definerer, hvordan vi opfører os og taler i forskellige sammenhænge. De er en slags forventninger, som vi har til os selv og hinanden, eller som findes i fællesskabet eller samfundet. Ofte får man først øje på dem, når de bliver brudt.

Når man arbejder med normer med eleverne, er det vigtigt, at man er opmærksom på, at normer er:

- Kontekstbestemte: Noget som er normen det ene sted, kan være normbrud et andet sted.
- Dynamiske: Normer forandrer sig over tid. For eksempel er normer for køn og seksualitet anderledes i dag, end de var for 50 år siden, og om 50 år vil de igen være anderledes, end de er nu. Normer forsvinder dog ikke fra den ene til anden dag, og man kan ofte finde træk fra gamle normer i nutidige kontekster.
- Både positive og negative: Normer er langt hen ad vejen nødvendige for menneskers samvær. De sikrer, at vi har en fælles forståelse for, hvordan man opfører sig og taler i forskellige sammenhænge. Men normer kan også begrænse menneskers muligheder, og de kan give unge følelsen af ikke at passe ind, hvis de for eksempel ikke har lyst til at have sex med deres kæreste. Normer kan således både give samhørighedsfølelse og ekskludere og lægge pres på nogle unge i forhold til seksualitet, køn og krop.

Vær opmærksom på dine egne normer

Som lærer er man også påvirket af normer. De har betydning for, hvordan man møder eleverne. Og selvom man som lærer har forståelse og respekt for den mangfoldighed, som findes blandt eleverne, sniger normerne sig ofte ind i sproget. Det kan derfor være en god øvelse at have opmærksomhed på, om man altid refererer til heteroseksuelle forhold mellem piger og drenge, når man taler om flirt, sex og grænser. Eller kun refererer til piger, når man taler om ofre for billeddeling uden samtykke eller seksuelle grænseoverskridelser. Det er ligeledes vigtigt at have fokus på, hvordan man omtaler overgreb, så man for eksempel ikke kommer til at bekræfte eventuelle forforståelser af, at seksuelle overgreb er offerets egen skyld (victim blaming). Det kan let ske, hvis der kommer meget og ensidigt fokus på offerets adfærd i situationen.

Ofte kan man ubevidst komme til at understrege normbryderes særstatus med formuleringer som: "Det er helt ok at være en sårbar fyr", eller "det er ok, at hun har mange seksuelle kontakter". Dermed indikerer man, at minoriteten er nogle, der skal tolereres af majoriteten i stedet for at lade mangfoldighed i køn, seksualitet, krop og sex være en præmis i undervisningen. Hensigten er, at eleverne i arbejdet med øvelserne forholder sig kritisk til de normer, som de møder i deres nære fællesskaber, på sociale medier, i ungdomskulturen og i samfundet.

Køn og kønsstereotyper

En stor del af de normer og forventninger, der knytter sig til flirt, sex og grænser, handler om køn. Der kan ofte være særlige forventninger til, hvilke roller og positioner bestemte køn forventes at indtage, når de møder eller bliver interesseret i hinanden.

Der er en udbredt norm om, at heteroseksuelle drenge eller mænd skal tage initiativet og føre an i forhold til at flirte, score eller have sex, mens heteroseksuelle piger skal være afventende og har ansvaret for at sige ja eller nej til drengens initiativ.⁵ I undervisningen er det vigtigt, at man i dialogen har fokus på at undersøge og udfordre både de normer og forventninger forskellige køn kan ligge under for, og som kan spærre for, at alle parter tager ansvar for relationen og sikrer, at det bliver en positiv oplevelse for de involverede – uden pres eller tvang.

Flirt, sex, grænser og normer udspiller sig ikke kun mellem drenge og piger, eller heteroseksuelle unge, men er relevante for alle unge uanset deres kønsidentiteter og seksuelle præferencer. Og flirt og seksuelle situationer kan ligeledes også involvere flere end to personer. Det er en god ide at tænke denne mangfoldighed ind i sine valg af eksempler i undervisningen.

Seksuelle scripts:

Normer på vejen fra flirt til kys eller sex

Der kan blandt unge herske en opfattelse af den "rigtige" måde at score på, hvor der er nogle bestemte skridt, man følger i en bestemt rækkefølge eller et script for at gå fra interesse i en person til et kys, en relation eller sex. Hvis man ikke selv har så mange erfaringer, kan dette seksuelle script være påvirket af det, man hører hos kammeraterne, og det man ser i medier som film, musikvideoer og på sociale medier samt i porno.

Derfor er det en god idé, at man i undervisningen kaster lys over disse scripts og undersøger dem sammen. Man kan tale om, at det ikke behøver at være sådan, og hvad det kan betyde for unge, hvis der er en opfattelse af, at hvis man har sagt A, må man også sige B.

Tal med unge om deres seksuelle rettigheder

Alle børn, unge og voksne har en række grundlæggende rettigheder. De handler eksempelvis om frihed, lighed, privatliv og retten til beskyttelse mod alle former for diskrimination, vold og overgreb.

Rettighederne er forankret i erklæringer og konventioner, og på baggrund af disse rettigheder kan man tale om, at unge også har en række seksuelle rettigheder, herunder at de har retten til at bestemme over deres egen krop, køn og seksualitet.⁶

Respekten for at alle unge selv bestemmer over deres egen krop, køn og seksualitet, er et vigtigt afsæt i undervisningen om grænser, seksuelle grænseoverskridelser og seksuelle overgreb, og rettigheder i forhold til krop og seksualitet og deres betydninger er vigtig at drøfte med eleverne i undervisningen.

5. Unges opfattelser af køn, krop og seksualitet, VIVE, 2018; Samtykke – viden om det, de unge oplever, gør og påvirkes af på vejen til sex, Antropologerne, 2017.
6. De seksuelle rettigheder er formuleret af den internationale organisation IPPF og oversat og bearbejdet af Sex & Samfund. Læs mere her: <http://www.ippf.org/resource/sexual-rights-ippf-declaration>

Seksuelle grænser

Seksuelle grænser handler om, hvad man har lyst til, og hvad man ikke har lyst til i forhold til intimitet og sex. Det at overskride sine egne grænser kan være lystfuldt og spændende, og ofte kender man ikke sine grænser, før man møder dem. Grænser er afhængige af kontekst og dem, man er sammen med.

Seksuelle grænser handler endvidere om meget andet end sex; det handler om berøring, kys, blikke og ord og alt det andet, der definerer intimitet mellem mennesker i for eksempel en flirt.

Det er således ikke muligt at opstille fælles regler for, hvor personlige og seksuelle grænser går, og det er også et vilkår, at børn og unge kommer til at overskride hinandens personlige og kropslige grænser. Det er derfor ved at arbejde med konkrete eksempler, at unges forestillinger og normer om grænser bedst kan undersøges og udfordres.

Seksuelle grænseoverskridelser og gråzoner

Retten til at bestemme over sin egen krop betyder også, at man har ret til ikke at få sine grænser overskredet i forhold til krop, seksualitet og køn. Det er oplagt, at man i undervisningen udforsker dette dilemma, at det på den ene side er et vilkår, at unge naturligt kan komme til at overskride hinandens grænser, når de skal udforske deres seksualitet, og at de på den anden side har ret til ikke at få deres grænser overskredet. Der bør derfor være fokus på at arbejde med unges respekt for andres oplevelser af grænser og at kunne handle på og lære af andres grænseoverskridelser.

Det er vigtigt at arbejde med hvordan man bliver opmærksom på sine egne grænser og signaler, og hvordan man kan aflæse andres signaler og udtryk for grænser for at fremme et fælles ansvar for hinandens grænser og integritet i intime situationer. Det drejer sig blandt andet om at opøve sine

De seksuelle rettigheder

1. Alle unge har ret til ikke at blive diskrimineret på grund af køn og seksualitet
2. Alle unge har ret til medbestemmelse og aktiv deltagelse i samfundet
3. Alle unge har ret til at bestemme over deres egen krop
4. Alle unge har ret til privatliv
5. Alle unge har ret til at bestemme over deres køn og seksualitet
6. Alle unge har ret til at udtrykke sig om køn og seksualitet
7. Alle unge har ret til sundhedstilbud, der fremmer deres seksuelle sundhed og trivsel
8. Alle unge har ret til viden, undervisning og rådgivning om krop, seksualitet og seksuel sundhed
9. Alle unge har ret til selv at vælge, om de vil giftes, og om de vil have børn – og i så fald hvornår
10. Alle unge har ret til, at staten bakker op om, at unge får opfyldt deres seksuelle rettigheder.

evner til at aflæse forskellige former for kommunikation, som ud over det talte sprog også omfatter blikke, signaler, kropssprog og sanser. Og det er vigtigt at kaste lys over de normer og forestillinger, der kan knytte sig til grænser eller lyst og ulyst i unges fællesskaber.

Fakta om seksuelle overgreb

- Det estimeres, at 5.100 kvinder i Danmark årligt bliver udsat for tvungen sex eller forsøg på tvungen sex.⁷
- 6 % af danskerne har i løbet af deres liv været udsat for tvungen sex. 4 % af danskerne har i løbet af deres liv været udsat for forsøg på tvungen sex.⁸
- Seksuelle overgreb defineres som de hændelser, hvor respondenterne er blevet tvunget eller forsøgt tvunget til sex i form af vaginal-, anal- eller oralsex samt de hændelser, hvor respondenterne er blevet tvunget til at onanere på sig selv eller gerningspersonen.⁹
- 84 % af ofre er kvinder, 16 % er mænd.
- 96 % af gerningspersonerne er mænd, 4 % er kvinder.¹⁰

Fysisk og psykisk tvang og pres

Tvang og pres kan tage forskellige former i forbindelse med seksuelle overgreb.

- 41 % af ofre for seksuelle overgreb er blevet udsat for fysisk vold eller kraft.
- 11 % af ofre for seksuelle overgreb er i forbindelse med overgrebet blevet truet med fysisk vold.

Flere angiver, at de ved oplevelser med seksuelle overgreb er blevet udsat for psykiske og verbale former for tvang.

- 24 % af ofre for seksuelle overgreb har oplevet, at de blev overtalt trods deres modvilje.
- Tvang og pres kan også komme til udtryk ved, at gerningspersonen bliver sur efter en afvisning, nedgør og ydmyger offeret, truer med at sprede rygter om offeret eller truer med at slutte deres forhold.

Sociale relationer kan således påvirke den tvang, der anvendes i forbindelse med seksuelle overgreb, hvor manipulation og overtalelse har større mulighed for at finde sted i de tilfælde, hvor partnerne kender hinanden i forvejen.¹¹

"Rigtige" seksuelle overgreb

Derimod sker seksuelle overgreb ofte blandt unge, der kender hinanden, og overgrebene sker i de kontekster, som unge befinder sig i i private hjem og i forbindelse med fester og byture. Samtidig kan tvangen forekomme som verbal tvang, hvor der anvendes forskellige former for overtalelse, nedgørelse og ydmygelse. Det kan resultere i, at offeret har svært ved at identificere overgrebet som en kriminel handling.

Andelen af unge ofre, der angiver, at de blev så bange, at de ikke kunne gøre modstand, er signifikant højere end andelen af voksne, der angiver det samme. At mange unge ikke gør aktivt modstand, kan hænge sammen med en neurologisk refleks, der gør, at personen bliver passiv og derfor ikke selv kan komme ud af situationen. Derfor er det vigtigt, at man i undervisningen udfordrer stereotype forestillinger om overgreb, og at man problematiserer forestillinger om, at der findes en "rigtig" måde at sige nej på eller at gøre modstand på, før unge opfatter det som et seksuelt overgreb og som en kriminel handling. Et overgreb defineres ikke af, om eller på hvilken måde offeret har gjort modstand, og det er heller ikke i mindre grad et overgreb, fordi det er en person, man kender eller en kæreste, der begår det.⁸

Forskningen siger

- 40 % af ofre for seksuelle overgreb er mellem 13 og 19 år i gerningsøjeblikket.
- I 58 % af disse tilfælde er gerningspersonen enten en partner, ven eller bekendt. Hvert femte overgreb begås af en partner.
- I 21 % af disse tilfælde er gerningspersonen en fremmed person.
- I knap en tredjedel af tilfældene med seksuelle overgreb blandt teenagere vurderes offeret og/eller gerningspersonen at have været påvirket af alkohol.
- 34 % af seksuelle overgreb på teenagere bliver begået før, under eller efter en bytur eller fest.
- 76 % af de seksuelle overgreb på teenagere finder sted i et privat hjem.⁸

7. Offerundersøgelsen, Justitsministeriets Forskningskontor, 2016: http://www.justitsministeriet.dk/sites/default/files/media/pictures/offerrapport_2016.pdf
8., 9. og 11. Seksuelle krænkelse. Omfang og karakter, Aalborg Universitet, Københavns Universitet og Kantar Gallup for DKR, 2017. 10. Dette tal dækker over fire forskellige typer af seksuelle krænkelse, der udover at "tvinge til sex" og "forsøg på at tvinge til sex" tæller "blottelse" og "befangling intime steder på kroppen".

Konsekvenser ved seksuelle overgreb rammer unge hårdere

Det har både fysiske og psykiske konsekvenser at blive udsat for et seksuelt overgreb. Det kan påvirke offerets selvværd, forholdet til sex og ens generelle trivsel. Langt flere af de unge end voksne, der oplever seksuelle overgreb, giver udtryk for, at de skammer sig, er flove og føler sig beskidte efter at have oplevet et overgreb. Noget tyder på, at unge vender konsekvenserne indad. Desuden oplever flere unge end voksne ofre, at oplevelsen har påvirket deres forhold til sex negativt og er gået ud over deres selvværd.¹²

Mere viden om seksuelle overgreb

Politiets side om voldtægt: www.anmeldvoldtaegt.dk

Seksuelle overgreb, Socialstyrelsen,
www.socialstyrelsen.dk/born/overgreb

Fakta om voldtægt, Det Kriminalpræventive Råd, DKR.,
www.dkr.dk/vold-og-voldtaegt/fakta-om-voldtaegt/

Etiske overvejelser før undervisningen

Temaerne sex, grænser, grænseoverskridelser og overgreb er sensitive emner, der kan være svære at tage op i undervisningen. Undervejs i forløbet, og særligt når I arbejder med temaerne grænseoverskridelser, tvang og seksuelle overgreb, kan nogle elever blive følelsesmæssigt berørt. Der kan også være elever, der er påvirkede, fordi de selv, eller nogen de kender, har oplevet seksuelle grænseoverskridelser eller været udsat for seksuelle overgreb. Det er derfor en god idé at tale med eleverne om, hvad undervisningen kommer til at have fokus på, før arbejdet med forløbet går i gang.

Et trygt rum til at tale om flirt, sex, grænser og normer

For at sikre et trygt rum i undervisningen, er det en god ide at lave nogle aftaler om, hvordan man arbejder og taler sammen, når man skal arbejde med forløbet.

Sex & Samfunds forslag til aftaler om det trygge rum

- Alle ved, hvad der skal ske.
- Man deltager men har mulighed for at sige fra.
- Deltagere og undervisere taler ikke privat eller meget personligt om sig selv eller andre.
- Der er respekt for forskelligheder.
- Homofobi og andre diskriminerende kommentarer accepteres ikke.

Hvis man har lyst til at gå mere i dybden med, hvordan man skaber et trygt rum, kan man gennemføre forløbet "Det trygge rum", inden man går i gang med at arbejde med flirt, normer og grænser.

12. *Seksuelle krænkelse. Omfang og karakter*, Aalborg Universitet, Københavns Universitet og Kantar Gallup for DKR, 2017.

Reaktioner i undervisningen

Når I planlægger forløbet, er det ligeledes en god idé at overveje – og hvis man er flere undervisere at lave en indbyrdes aftale om – hvordan I vil gribe forskellige reaktioner fra eleverne og situationer i klassen an:

- Hvordan vil I håndtere en situation, hvor en elev deler egne personlige erfaringer med et svært emne i gruppen?
- Hvad vil I gøre, hvis en elev bliver følelsesmæssigt berørt?
- Hvilke muligheder er der eksempelvis for at gå fra med en elev, hvis en elev bliver ked af det eller oprevet?
- Hvordan sikrer I, at I har tid til at tale med en elev, hvis en elev henvender sig til jer lige efter et modul, og hvordan kan I støtte denne elev i at få den fornødne hjælp?
- Hvordan vil I forklare en elev, hvad der sker, når han eller hun fortæller en voksen om personlige erfaringer med vold eller seksuelle overgreb?
- Er der brug for at lave aftaler med eller informere særlige ressourcepersoner på skolen såsom AKT-lærer, ressourcecenter, vejleder eller skolens tilknyttede sundhedsplejerske forud for forløbet?

Underretningspligt

Alle voksne er som borgere forpligtede til at underrette de sociale myndigheder, hvis de har mistanke eller er vidende om, at et barn eller en ung mistrives. Som fagperson har man en skærpet underretningspligt. Det betyder, at fagpersoner er særlig forpligtede til at følge kommunens underretningsprocedure, hvis man får kendskab til eller har en formodning om, at et barn eller en ung bliver eller har været udsat for vold eller seksuelle overgreb eller har behov for særlig støtte.

Rådgivning og vejledning om seksuelle overgreb

Center for voldtægts ofre: www.voldtægt.dk.

Offerrådgivningen: www.offerraadgivning.dk

Sexlinien for Unge: www.sexlinien.dk

Forebyg seksuelle overgreb mod mennesker med handicap: www.forebygovergreb.dk